

Josip Lisac
Fillozofski fakultet, Zadar

HRVATSKO-SLOVENSKO GRANIČNO DIJALEKATNO STANJE

I.

Pitanje hrvatsko-slovenskoga graničnoga dijalekatnog stanja dugi je niz godina nazočno u filološkoj znanosti, ali ne na taj način da je izričito razmatrana ta tema, već se može govoriti (i) o uključenosti te dimenzije u okviru starih pitanja o pripadnosti kajkavštine, o kajkavsko-slovenskim odnosima, o čakavsko-slovenskim odnosima, o jezičnim pojavama u uvjetima zemljopisnoga susjedstva, pa i o konkretnim situacijama na određenim područjima. O svem je tom kompleksu, dakle, napisana opsežna literatura, ali nam mnoga istraživanja ipak nedostaju, kao što se i očekuje kad je riječ o tako velikom zadatku, tj. o obradbi dijalekatnoga stanja na području od blizu 550 km graničnoga pojasa. I kad bi naslov kojega od priloga iz literature sugerirao obradenost naše teme, ipak cjelovitost zahvata čak i u glavnim crtama izostaje. Stariji učenjaci (Rešetar, Rožić, Polivka, Lukjanenko; Kopitar, Miklošič, Oblak, Valjavec, Murko, Maretić) prosuđivali su o tom treba li kajkavštinu priključiti slovenskom ili središnjem južnoslavenskom dijasistemu, također su neki zauzimali i kakvo treće, kompromisno rješenje, a u novije doba o tom su bitnih prinosa pripremili Aleksandar Belić, Fran Ramovš, Stjepan Ivšić, Pavle Ivić, Zvonimir Junković, Dalibor Brozović, Jakob Rigler, Tine Logar, Mijo Lončarić, Willem Vermeer, Rado L. Lenček i drugi. Osobito su organsko jezično stanje na užim područjima proučavali Mate Hraste, Goran Filipi, Petar Šimunović, Janneke Kalsbeek, Iva Lukežić, Silvana Vranić, Josip Lisac, Albinca Lipovec, Vida Barac-Grum, Božidar Finka, Sonja Horvat, Stjepko Težak, Antun Šojat, Vesna Zečević, Josip Jedvaj, August Kovačec, Marc L. Greenberg,

Zinka Zorko, pa i neki od prije spomenutih autora.¹ Duga je i rasprava o odnosu slovenskoga jezika i čakavštine (Fran Ramovš, Pavle Ivić, Willem Vermeer i drugi) ili dijela toga hrvatskoga narječja, a trajno pobuđuje pozornost i utjecaj hrvatskih idioma na dio slovenske dijalekatne fizionomije tijekom dugih stoljeća. Razumije se, problematika je vrlo zanimljiva i s obzirom na činjenicu da u nekim slovenskim područjima uz granicu živi znatan postotak Hrvata (1991. imala je općina Metlika 12,5 posto Hrvata, Piran 8,8 posto, Kočevje 7,7 posto, Kopar 7,5 posto), s time da nigdje uz granicu nema ispod 1 posto Hrvata, a i u Hrvatskoj neke su općine 1991. imale prilično Slovenaca (Čabar 3,3 posto, Buje 3,2 posto itd.).

U cjelini gledano, uz hrvatsko-slovensku granicu dobro je zastupljeno dijalekatno stanje kakvo očekujemo na područjima gdje se stoljećima nalaze u susjedstvu dva bliska jezika, tj. često je riječ o prirodnom dijalekatnom kontinuumu. Pritom je važno naglasiti da postoji takav čakavsko-slovenski i kajkavsko-slovenski odnos, ali kod dijela čakavaca i kod štokavaca očito je vidljivo da su doseljenici s juga, pa tu, naravno, nema sasvim prirodnoga razvoja starijega stanja, neovisno o tom nalaze li se oni danas u Sloveniji ili u Hrvatskoj; drugim riječima, i u novije doba dijalektolozi su u južnoj Sloveniji nalazili štokavskih i čakavskih doseljenika s udaljenih prostora, a takve osobito nalazimo u Hrvatskoj, gdje također ponegdje postoje i doseljenici iz Slovenije i iz drugih zemalja. Ipak, u načelu na slovenskoj strani dominira slovenski dijalekatni razvoj, na hrvatskoj strani hrvatski, ali i uz mnogo posebnosti u raznim graničnim zonama. Svugdje se, dakle, zapažaju čakavske i kajkavske odnosno slovenske značajke, ali ponegdje i fenomeni uvjetovani brojnim migracijskim kretanjima, npr. u Gorskom kotaru i u čakavaca i u kajkavaca dolazi turcizam *divan*, *divanit(i)*, ne jedino u štokavaca, a tako je i ponegdje na drugim terenima.

2. Lako je razumljivo da se slovenski i nedaleki hrvatski organski idiomi tijekom svoje povijesti nisu razvijali nepovezano i da su zemljopisno bliži dijalekti bili i jezično srodniji i povezaniji. Mnogi su čimbenici oblikovali stvarnost slovenskih dijalekatnih idioma, a bitne bi mu osobine bile osobit i izvanredno izdiferenciran vokalizam, pri čemu je naročito važna velika ovisnost kvalitete vokala o kvantiteti. I akcent je važno slovensko dijalekatno obilježje, pri čemu je najvažnije pomicanje starih silaznih naglasaka na naredni slog (*đko* > *okô*, *zlâto* > *zlatô*) i dugi refleks staroga akuta (*kráva*, *lípa*), ali te promjene nisu zahvatile svih slovenskih idioma. Veliko značenje ima i dvojina u slovenskim govorima, no i ona je djelomično izgubljena.

Kajkavština je velikim dijelom karakterizirana izjednačenjem refleksa poluglasova i jata (=e) te izjednačenjem refleksa stražnjeg nazala

i samoglasnoga *l* (=o), dakle osobitim razvojem vokalizma. I prozodijske su crte važne, tj. uglavnom ne dolazi do prenošenja starih silaznih naglasaka na naredni slog, a na mjestu staroga akuta gotovo je redovito kratki naglasak (*līpa*). Važan je kajkavski kontrast prema čakavcima i prema štokavcima u tom što je metatonijski kratkouzlazni akcent u mnogim kategorijama dao akut (Npl. *sēla*, Ipl. *kōnji*), a čakavci i štokavci imaju $\bar{\quad}$; također je metatonijski cirkumfleks u kajkavaca čest (prezent *vīdim*, Npl. *korīta* itd.), a štokavci i čakavci obično imaju $\bar{\quad}$; slovensko je stanje slično kajkavskom, osim što u primjerima kao što je kajkavsko *vōlja* Slovenci obično imaju *vōlja*, dakle u slovenskom metatonijski kratkouzlazni akcent dosljednije daje akut nego u kajkavštini. Mnoge crte povezuju govornike slovenskih idioma i kajkavce, npr. potvrde s *rj* kao *morje* ili *orjem*, koje su u kajkavaca rjeđe no u slovenskom, zatim instrumentalni jednine imenica ženskoga roda od -o a ne od -ojo (kao i kod sjeverozapadnih čakavaca), tvorba futura, razlikovanje supina i infinitiva, zamjenička riječ *kaj* itd. Dio kajkavaca uz granicu karakterizira stanje kao u slovenskom, npr. tip *līpa* ili stanje dobiveno od *zlatō*.

Među čakavskim značajkama one u stanovitoj mjeri zastupljene na sjeverozapadu jače su povezane sa slovenskima (djelomično i kajkavskima) od onih na jugoistoku ili u međuprostoru, pri čemu mislim na metatonijski tip *gīne*, *čīje* u tzv. e-prezentima, metatonijski tip *sītī*, *bogātī*, metatonijski tip *stārī*, refleks stražnjeg nazala drugačiji od *u*, različit refleks dugoga i kratkoga šwa, obezvučenje zvučnih suglasnika na kraju riječi (*grat*), zvučni *h* kao refleks *g*, ostatke prefiksa *vy-*, kao i zamjenički oblik *jaz* "ja". I inače sjeverozapadni čakavci posjeduju više vlastitosti nego jugoistočni, koji su u priličnoj mjeri povezani sa zapadnoštokavskim razvojem. Međutim, u znatnom dijelu (jugozapadnom) Istre i u zoni Vodica (Ćićarija) današnji su čakavci davni pretežno štokavski doseljenici iz dalmatinskoga zaleđa, pa se od ostalih čakavaca, među ostalim, i razlikuju svojim štakavizmom, dok su ostali čakavci (kao i kajkavci i govornici slovenskog jezika) šćakavci. To je samo jedan od niza primjera nazočnosti starih dalmatinskih, ličkih ili drugih govora uz hrvatsko-slovensku granicu, među kojim idiomima nalazimo i štokavskih.

3. U pregledu konkretnosti poći ćemo od Istre gdje se na sjeverozapadu, oko Umaga, Buja i nešto južnije od Mirne, govori ikavskim (južnim) čakavskim dijalektom, prenesenim na taj teren iz sjevernodalmatinskog prostora u 16. stoljeću. Kontrast prema slovenskom šavrinskom govoru i osobito prema rižanskom govoru vrlo je izrazit, iako su hrvatski utjecaji na šavrinskom terenu očiti (npr. izgubljeni su diftonzi, *bin*, *biš* u kondicionalu), a i slovenski utjecaji južno od Dragonje

sasvim su evidentni ili su vjerojatni (relativno često *kaj*, dočetano neslogovno *u* umjesto dočetnoga *l*, riječi kao *miza* ili *maša*). Razlika čakavsko-slovenska na tom terenu očita je i u prozodiji, tj. u čakavaca relativno je čest akut, koji u susjednim slovenskim govorima sasvim izostaje.

Posljednja desetljeća donijela su mnogo novih spoznaja o buzetskom dijalektu, tako da se danas sigurno može reći kako tu osnovica nije slovenska, kako se često mislilo i pisalo, već je osnovica čakavska, ali i s elementima prijelaznosti, pa u sjevernom dijelu nerijetko imamo npr. skakanje silaznih naglasaka na naredni slog tipa *gospūt* < *gōspod* kao u slovenskom jeziku. Inače je buzetski dijalekt jedinica neobično izrazite unutarnje diferencijacije, s time da prema sjeveru raste broj slovenskih a prema jugu čakavskih osobina, oboje uvjetno rečeno. Tako je i što se tiče leksika, koji je i čakavske i slovenske boje, ali prevladavaju zajedničke riječi (*brajda*, *daš*, *utrok* itd.), a posebno i ovdje valja istaći primjer *kaj*. Sva je prilika da elementa prijelaznosti ima i u Sloveniji južno od Sočerge (W. Vermeer, 1982, str. 324), na području šavrinskoga govora. Naravno, mnoge su osobine buzetske zone zanimljivije, npr. neocirkumfleks u *e*-prezentima i u određenom obliku pridjeva tipa *stuari*; refleks jata, pri čemu se relativno često čuva zatvoreno *e*; *a* kao refleks stražnjega nazala itd. Na buzetskom području često je samo akcent distinktivan, dakle bez intonacije i kvantitete, a toga ima i sjeverno od granice, u Sloveniji.

Jugozapadni istarski dijalekt (štakavski čakavski, ikavski, osjetno čakavskiji no što je bio prije seoba u zaleđu Makarskoga primorja) graniči sa čiškim narječjem na području vodičke oaze u sjevernoj Istri, a inače je genetski vrlo srodan pretežno štokavskim idiomima moliških Hrvata. Svakako Vodice, uz dobro čuvanje fonetike i morfologije, karakterizira leksička inovativnost prouzročena utjecajima, pa srećemo npr. riječ *skadānj*, zabilježenu u brojnim sjevernijim čakavskim idiomima, među gradišćanskim Hrvatima, u mnogih kajkavaca, kao i u slovenskom jeziku, a vrlo su obične i čakavske autohtonosti, npr. *ar* "jer" ili *koŕga* "krzno". Ipak je i u detaljima vidljivo da vodički govor na tom području nije autohton; dok npr. buzetsko područje ima *prišli* ili slično, u Vodicama dolazi *došli*.

Istočno od Vodica, u ikavsko-ekavskim čakavskim govorima Opatijskoga krasa (npr. Vele Mune, Male Mune) očuvan je idiom staroga istočnoličkoga tipa (P. Ivić, 1982, str. 148), ali možda i uz nešto slovenskoga utjecaja (npr. 3. l. mn. prezenta tipa *pečju*, *rečju*). No munski govor, sa svojim troakcenatskim sustavom, svakako je bez slovenskih akcenatskih utjecaja, jer tzv. "brkinska sela ne poznaju uzlazne intonacije" (M. Moguš, 1982, str. 12).

Svojedobno je Jakob Rigler govor Lisca nedaleko od slovenske granice priključio notranjskom narječju (1963), no bit će da se u toj zoni oko Rijeke ostvaruju "i slovenska i čakavska i kajkavska obilježja, a onda i neke osobitosti što čine odklon od svakoga od tih jezičnih tipova" (S. Vranić, 1995, str. 57). Vrijedi svakako spomenuti primjere kao *mesū*, *testū*, *sinū* i sl., dakle s progresivnim pomicanjem primarnih cirkumfleksa. U govoru Lisca nalazimo zamjениčku riječ *kaj*, ali i *aš*, što je dobiveno od *zač*. Neznatno istočno od Lisca područje je Klane i Studene, ikavskih čakavskih mjesta s time da u Klani dolazi i *kaj* "što" i *ča* "išta", "štogod", "bilo što", a u Studenoj samo *ča* (I. Lukežić, 1998, str. 15-24). Svakako u Klani i u Studenoj ima mnogo posebnosti, pri čemu osobito valja istaći da su ti govori "smješteni na rubnom prostoru, na kojemu se i danas dijelom dodiruju dva dijalektološka areala: prostor autohtonih sjeverozapadnih čakavskih dijalekata, i prostor jednoga međudijalekta u kojem su se susreli genetski različiti - kajkavski i čakavski mikrosustavi, i razvili stanovite zajedničke jezične značajke" (I. Lukežić, 1998, str. 97). Govori Klane i Studene imaju dosta povezanosti i s buzetskim čakavskim i s goranskim kajkavskim idiomima i s ostalim govorima na tom području, ali je ipak teško vjerovati "da podrijetlo ovih dvaju govora ne treba tražiti izvan prostora na kojemu su i danas" (I. Lukežić, 1998, str. 170); naime, zašto su samo ti govori ikavski, a drugi na tom području nisu? Svakako je moguć i slovenski utjecaj, npr. mjesto dočetnoga / Klana ima neslogovno *u*, Studena *v*.

U Gorskom kotaru nalazimo goranski dijalekt kajkavskoga narječja (oko 70 posto stanovništva), ali i štokavce (oko 20 posto, pri čemu ima više ijekavaca nego ikavaca) i čakavce (oko 10 posto, pri čemu uglavnom svi imaju ikavsko-ekavski, manjina ekavski kontinuant jata). Kajkavski goranski dijalekt dijelimo u dva poddijalekta, veći zapadni i mnogo manji istočni, a ta se podjela temelji na činjenicama različitih osnovica vokalnog sustava, očite su razlike i na ostalim razinama, osobito u prozodiji. Ta se dva poddijalekta razlikuju i po tome što u zapadnom poddijalektu ima više osobina zajedničkih sa slovenskim jezikom nego u istočnom, iako u tom smislu osobito u zapadnom poddijalektu (od Zaumola i Plemenitaša blizu Lukovdola na zapad) među pojedinim mjestima postoje osjetna razlikovanja. Noviji čakavski utjecaj izrazitiji je i ujednačeniji u istočnom poddijalektu, gdje su značajke povezanosti s većinom ostalih kajkavskih dijalekata znatno izraženije negoli u zapadnom poddijalektu, osobito u prozodiji; metatonijski cirkumfleks javlja se u istim kategorijama kao u glavninskoj kajkavštini. Zapravo je Gorski kotar povijesni zbjeg, tj. turska nadiranja radikalno su smanjila broj stanovnika, a među doseljenicima bilo je i čakavaca i štokavaca (među kojima je bilo i Srba) te osobito mnogo Slove-

naca, poglavito na čabarskom i na ravnogorskom području. I u etnografskom smislu Gorski se kotar dijeli u četiri zone, alpsku, primorsku, dinarsku i panonsku, ali s time da u pojedinim sferama uz dominantni postoje i drugi utjecaji. U vokalizmu goranskih kajkavaca izrazita su odstupanja od središnjekajkavskoga stanja, tako da su u paru refleksi jata (=ei) i kontinuantni samoglasnoga *l* i sekundarno naglašenoga *o* (=ou) ili zamjene jata (=e) i silaznoga *o* (*o*) ponegdje, dakle nema osebjunoga glavninskokajkavskog jednačenja šva i jata, odnosno stražnjeg nazala i samoglasnoga *l*. U zapadnom poddijalektu duži se refleks staroga akuta izvan ultime (*lîpa*), duži se metatonijski kratki akcent (*kôža*) i prenose silazni naglasci na sljedeći slog, ali uz često novo vraćanje naglasaka na prvotno naglašeni slog (*sînu* "sijeno"). Goranski kajkavci ne poznaju dual. Vjerojatno je u srednjem vijeku približno isto dijalektalno stanje kao u istočnom poddijalektu bilo i u ostalom dijelu Gorskoga kotara, ali su utjecaji i miješanja stanovništva odvojili veći dio Gorana od ostalih kajkavaca. Tomu je slijedio uglavnom posve nepovezan razvoj od 15. st. naovamo, što je utjecalo na povećanje različitosti između prosječne centralne kajkavštine i goranskih kajkavaca. S druge strane Kupe, na slovenskoj strani, govor je redovito istoga tipa kao i u susjednim mjestima na hrvatskoj strani, u Gorskom kotaru. Tako je npr. u Babnom Polju blizu Prezida govor kao i u Prezidu, s elementima dolenskim, rovtarskim, gorenjskim i belokranjskim (T. Logar, 1975, str. 96), govor Fare kod Broda na Kupi (kostelsko narječje, kojem pripada i Babno Polje) sasvim je blizak obližnjim govorima u Hrvatskoj (npr. *bâba*, *ûku* "oko", *mîza*, *mĕsto*, *vĕbu*, *matîka*, *klobâsa*, *vĕk*, *čâkat*, *plâvat* itd.); to su primjeri iz Fare, a isto se govori i u Turnima kod Delnica, s time da ipak ima i dosta razlika), a tako je i drugdje u Kostelu (usp. S. Horvat, 1994). U tim je govorima intonacija izgubljena. Kostel je primio mnogo hrvatskoga stanovništva (J. Žagar-Jagrov, 1983), o čem govore brojna prezimena na tom području, ali je hrvatski jezik u velikoj mjeri izgubljen. Na malom području sjeverno od Brod Moravica goranski kajkavci zapadnoga poddijalekta graniče s miješanim kočevskim govorom. Bela krajina bila je do 12. st. u sastavu hrvatske države, a u 15. i 16. st. primila je znatan broj hrvatskoga i srpskoga stanovništva koje je bježalo pred Turcima. Svakako danas u Beloj krajini imamo široku skalu prijelaza od idioma uglavnom sasvim slovenskoga tipa preko miješanih govora do uglavnom čistih hrvatskih i srpskih govora. Marindol i Bojanci imaju štokavski ijekavski govor, Tribuče dalmatinsku ikavicu (T. Logar, 1996, 79-85, 203-207, 401-402; M. Lončarić, 1996, 156-160). O fizionomiji belokranjskih govora mnogo govore riječi Tine Logara (1981, str. 133) o idiomu Dragatuša: "Gre za mešan slovensko-srbohrvatski govor. Zato pri opisu izvora vokalov in

prozodije ni moguće izhajati v celoti iz izhodišnega splošnoslovenskega fonološkega sistema". Dodajem da i na južnom belokranjskom području i u goranskim kajkavaca u 2. l. mn. prezenta dolazi nastavak -*šte* (npr. *vidište*), a u sjevernijih belokranjskih govora -*ste*. Uz to, južna Bela krajina, kao i druga slovenska područja (Istra, Prlekija, Prekmurje), ima prijelaz dočelnoga *m* u *n*, kao i hrvatski govori od Istre sve do glavnine Gorskoga kotara. S južnobelokranjskim govovima granice goranski kajkavci istočnoga poddijalekta, pri čemu je npr. vrlo blizak govor Severina na Kupi i Kota sjeverno od Kupe (P. Ivić, 1961, str. 197). Zapadno od Karlovca s belokranjskim govornim tipom susjeduju čakavci npr. u Vukovoj Gorici, Prilišću i sl., ali se čini da uglavnom svagdje osim u Vukovoj Gorici imaju zamjeničku riječ *kaj* ili *kej*; kajkavske su tendencije još izrazitije zapadno od Ozlja, recimo oko Ribnika (S. Težak, 1979), a oko Vivodine javljaju se kajkavski govori goranskoga tipa, kako to naznačuje literatura (S. Težak, 1979, str. 39-40), ali ipak bitno drugačiji od kajkavskih govora u Gorskom kotaru. Zanimljivo je da M. Lončarić misli kako je vivodinski govor "nastavak starijeg stanja na tom području, kao i susjedni metlički govor, koji također ima neke specifične kajkavske osobine" (1996, str. 156).

Na žumberačkom području s istočnodolenjskim govorom granice ijekavci istočnohercegovačkoga dijalekta, doseljenici iz 16. stoljeća, u kojih uočavamo utjecaje kajkavske i čakavske, pa i slovenske. Na tom području nalazimo i čakavce ikavsko-ekavskoga tipa (P. Skok, 1956), a Gorjanci odjeljuju te čakavce od onih u okolici Kostanjevice u Sloveniji (Čačari), gdje u slovenskim govovima imamo distinktivan ton. Nisu samo drugi utjecali na žumberačke štokavce nego su i oni utjecali na čakavce, pa odatle primjeri kao *pljesma* "pjesma".

Sa sevniško-krškim govorom i s kozjansko-bizeljskim narječjem granice kajkavski ikavci, i to najčišći ikavci, kako je rekao S. Ivšić (1936, str. 74), oni koji imaju ikavski refleks i u riječi *cista*. Naravno da je taj dijalekatni tip zanimljiv s gledišta jezičnoga kontakta doseljenih čakavaca i kajkavskoga susjedstva, pri čemu je stupanj kajkavnosti i čakavnosti danas nejednak, uključujući i naglasni aspekt, posebno pitanje dugosilaznoga akcenta u pojedinim mjestima. Taj donjosutlanski dijalekt pokazuje na graničnom području uz Sutlu tendenciju da se svako *l* na kraju sloga vokalizira, a to bi, kao i ponegdje drugdje, mogao biti i utjecaj slovenskih idioma.

Sjevernije, oko Kumrovca i Pregrade, govori se gornjosutlanskim dijalekatnim tipom, kojem je glavna značajka ukinuće opreka po tonu i po kvantiteti, a takvi su, sva je prilika, i govori preko Sutle, npr. idiom Rogateca u srednještajerskom narječju. U gornjosutlanskim idiomima nalazimo primjere kao *kokôš*, dakle, s prenošenjem staroga silaznog

naglaska na sljedeći zatvoreni slog. Važno je i to što se kvantiteta zamijenila vokalom različitošću; u Kumrovcu je dugo *o* dalo *u* (*mùst*), a kratko je ostalo nepromijenjeno (*stòl*), u načelu kao u nekim slovenskim govorima.

Govori bednjanskoga tipa posjeduju, naravno, vokalizam središnjekajkavskoga tipa, s karakterističnim jednačenjima poluglasova i jata, stražnjega nazala i samoglasnoga *l*. Ipak, tu je posebnost što su se svi kratki vokali, osim *i* i *e*, pomaknuli za jedno mjesto suprotno od kretanja kazaljke na satu, a iznimka je i *o* koje je dalo otvoreno *e*. U dugim slogovima situacija je još kompliciranija, gdje razvoj ovisi i o intonaciji, dok obližnji slovenski govori nemaju intonacijskoga kontrastiranja. U akcentuaciji zanimljiva je pojava progresivnoga akcenatskoga prenošenja u primjerima tipa *gelòub* "golub", ali ta prenošenja nisu bila općenita ni kad je bio zatvoren idući slog.² Praslavenski stari akut dao je kratki naglasak (*lipo* "lipa") što je uopće hrvatska / neslovenska značajka; uz Sutlu i ponegdje drugdje među kajkavcima, kako smo vidjeli, ima i duženja staroga akuta izvan finalnoga sloga. I u morfologiji bednjanskoga govora ima mnogo zanimljivosti. Za primjer navodim da imenica *miš* može biti *m*. i *ž.* roda, što je za hrvatski jezik potpuna neočekivanost, ali je činjenica važna s obzirom na kajkavsko-slovenske usporedbe, jer je u slovenskim govorima ta imenica obično *ž.* roda. Važna je sličnost u paralelizmu *o* i *ě* i u Bednji i u štajerskim te u mnogim drugim slovenskim govorima, ali i uz važnu razliku da je do toga u slovenskom došlo samo pod dužinom. Također i promjena *u* u *ü* povezuje Bednju (i neke druge kajkavce: dijelovi Međimurja, Podravine, Turopolja i Gorskoga kotara, dolina Sutle) i dio štajerskih govora. Valja upozoriti i na primjer Mosteca u kozjansko-bizeljskom narječju gdje je u dugim slogovima došlo do pomicanja vokala vrlo sličnoga bednjanskom, uz općenito poznatu zamjenu cirkumfleksa kraćinom (J. Toporišič, 1963). Svakako su govori Bednje i okolice osjetno drugačiji od govora na slovenskoj strani, ali promjena dugoga *i* u *ei* odvija se na isti način u Bednji kao i u susjednim štajerskim slovenskim govorima. Ipak je haloško narječje u znatnijoj mjeri povezano s kajkavštinom, a to još u većoj mjeri vrijedi za prleško narječje, "prijelazno područje, gdje u prirodnom jezičnom kontinuumu nema čvrste granice" (M. Lončarić, 1996, str. 156). Prleškom susjedno područje, međimursko, uglavnom ima *o* kao refleks stražnjeg nazala i samoglasnoga *l*, a osobito je karakterizirano gubljenjem intonacije, dijelom i gubljenjem kvantitete. Izdvaja se zapad Međimurja bez jednačenja stražnjeg nazala i samoglasnoga *l* kao i jata i poluglasova. Prekmursko narječje, kao i prleško, bez duljenja je staroga akuta i novoga kratkoga akuta, a uz to vrijedi ponoviti Greenberga: "Pri vsaj enem pojavu, namreč pomiku

cirkumfleksa, prekmurščina tvori nekakšen most med slovenščino in kajkavščino. Še več: glede na to, kako se pomik cirkumfleksa pojavlja v prekmurščini in kajkavščini, lahko sklepamo na strukturne razmere, v katerih je do inovacije prišlo; bila je namreč odvisna od relativne teže zloga” (1993, str. 485).

Sve u svemu, može se zaključiti da je i kratki pregled hrvatskih i slovenskih graničnih osobina pokazao kako je bio kompliciran razvoj među južnoslavenskim jezicima, bilo da se radi o unutarjezičnim procesima ili o vanjskim utjecajima.

BILJEŠKE

¹ V. bibliografiju koja sadrži izbor iz opsežne literature.

² Usp. dodatnu interpretaciju u Marc L. Greenberg, 1993., str. 479-485

LITERATURA

Vida Barac-Grum, *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*, Rijeka 1993.
Aleksandar Belić, *Kajkavski dijalekat*, u: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, Zagreb 1929, str. 222-228.

Dalibor Brozović, *Kajkavsko narječje*, u: *Jezik, srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb 1988, str. 90-99.

Goran Filipi, *Lexicon ornitologicum Histriae Slovenicae*, Koper 1993.

Goran Filipi, *Istarska ornitonomija*, Rijeka 1994.

Božidar Finka, *Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku*, u: *Kajkavski zbornik. Dani kajkavske riječi*, Zlatar 1974, str. 29-43.

Marc L. Greenberg, *Glasoslovnj opis treh prekmurskih govorov in komentar k zgodovinskemu glasoslovlju in oblikoslovlju prekmurskega narečja*, Slavistična revija, 41, 1993, št. 4, str. 465-487.

Sonja Horvat, *Nekaj naglasnih in fonoloških značilnosti slovenskega kostelskega govora*, Slavistična revija, 42, 1994, št. 2-3, str. 305-312.

Mate Hraste, *Ikavski govori sjeverozapadne Istre*, Filologija, 5, 1967, str. 61-74.

Pavle Ivić, *Die serbokroatischen Dialekte*, Gravenhage, 1958.

Pavle Ivić, *Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 6, 1961, str. 191-212.

Pavle Ivić, *Paralele poljskome 'pochzlenie' na srpskohrvatskom terenu*, Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr - Sptławiński, Kraków 1963, str. 227-243.

Pavle Ivić, *Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 5, 1981, str. 67-91.

Pavle Ivić, *O munskom govoru u severnoj Istri*, Studies in Slavic and General Linguistics, 2, 1982, str. 131-155.

Stjepan Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca*, Ljetopis JAZU, 48, 1936, str. 47-88.

Josip Jedvaj, *Bednjanski govor*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 1, 1956, str. 279-330.

Zvonimir Junković, *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, Rad JAZU, 363, 1972, str. 5-229.

- Janneke Kalsbeek, *Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku, 27-28, 1984-1985, str. 313-320.
- August Kovačec, *Četverotonski prozodijski sustav nekih kajkavskih govora*, Govor, 6, 1989, br. 2, str. 13-27.
- August Kovačec, *O razvoju vokalizma u dvama susjednim kajkavskim govorima*, Suvremena lingvistika, 29-30, 1990, str. 51-59.
- Rado L. Lencek, *The Structure and History of the Slovene Language*, New York 1982.
- Albinca Lipovec, *Verbalizirana pritrđilnica (nikalnica) u govoru Babnega Polja*, Jezik in slovstvo, 25, 1979-1980, št. 7-8, str. 209-213.
- Josip Lisac, *Iz goranskog vokalizma*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku, 31-II, 1988, str. 137-175.
- Josip Lisac, *Prozodija goranskih kajkavaca*, Radovi ANUBiH, 84, 1989, str. 241-249.
- Josip Lisac, *Konsonantizam goranskih i ostalih kajkavaca*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 31, 1991-1992, str. 63-90.
- Josip Lisac, *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*, Zagreb 1996.
- Josip Lisac, *Sličnosti i razlike bednjanskoga govora i štajerskih dijalekatnih idioma*, Kaj, 30, 1997, br. 5-6, str. 31-40.
- Tine Logar, *Slovenska narečja*, Ljubljana 1975.
- Tine Logar, *Dragatuš (OLA 15)*, u: Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom, Sarajevo 1981, str. 133-137.
- Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnogodovinske razprave*, Ljubljana 1996.
- Tine Logar, Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana 1990.
- Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Zagreb 1996.
- Mijo Lončarić, *Hrvatsko-slovenski jezični odnosi s dijalektoloških gledišta*, u: Hrvati u Sloveniji, Zagreb 1997, str. 347-357.
- Iva Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Rijeka 1990.
- Iva Lukežić, *Govori Klane i Studene*, Rijeka 1998.
- Milan Moguš, *Čakavština Opatijskog krasa*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 17, 1982, str. 1-14.
- Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*, VII. Dialekti, Ljubljana 1935.
- Josip Ribarić, *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, Srpski dijalektološki zbornik, 9, 1940, str. 1-207.
- Jakob Rigler, *Južnotranjski govori*, Ljubljana 1963.
- Jakob Rigler, *Razprave o slovenskem jeziku*, Ljubljana 1986.
- Petar Skok, *Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca (Prvi dio)*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 1, 1956, str. 215-278.
- Petar Šimunović, *Dijalekatske značajke bezetske regije*, Istarski mozaik, 8, 1970, br. 5, str. 35-49.
- Antun Šojat, *Kajkavski ikavci kraj Sutle*, Rasprave Instituta za jezik, 2, 1973, str. 37-44.
- Antun Šojat, *Govor u Samoboru i njegovoj okolici*, Rasprave Instituta za jezik, 2, 1973, str. 51-72.
- Stjepko Težak, *Sjeverni govori čakavsko kajkavskog međunarječja u karlovačkom četvorriječju*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 16, 1979, str. 37-52.
- Jože Toporišič, *Zamjenjava tonemske opozicije s kvantitetno u moščanskom govoru brežiškega Posavja*, Slavistična revija, 14, 1963, str. 206-209.

- Willem Vermeer, *On the Principal Sources for the Study of Čakavian Dialects with Neo-circumflex in Adjectives and e-presents*, Studies in Slavic and General Linguistics, 2, 1982, 279-341.
- Willem Vermeer, *The Rise and Fall of the kajkavian Vowel System*, Studies in Slavic and General Linguistics, 3, 1983, 439-477.
- Silvana Vranić, *Koliko je fonološki sustav mjesnoga govora Lisca čakavski*, Fluminensia, 7, 1995, br. 2, str. 39-58.
- Vesna Zečević, *Kajkavski ikavci s gledišta jezičnoga kontakta*, Rasprave Zavoda za jezik, 14, 1988, str. 217-231.
- Zinka Zorko, *Morfološke značilnosti vzhodnokoroških, štajerskih in panonskih narečij v primerjavi s slovenskim knjižnim jezikom*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 10, 1997, str. 107-122.
- Jože Žagar-Jagrov, *Kostel*, Kočevje 1983.

SUMMARY

THE STATE OF DIALECTS ON THE CROATIAN-SLOVENIAN BORDER

Alongside the Croatian-Slovenian border the prevailing state of dialects is one to be expected in a region where for centuries two similar languages have coexisted side by side. What we have is a natural dialectal continuum. One ought to emphasise that such Čakavian-Slovenian and Kajkavian-Slovenian relations exist but it is discernible that segments of the Čakavian and Štokavian speaking population are immigrants from the South so that one cannot speak of a natural development of an older condition, regardless of the fact whether these speakers are today living in Croatia or in Slovenia. In principle, the Slovenian line of dialect development dominates the Slovenian side of the border whereas its Croatian variant is predominant in Croatia but with numerous specific features in the different border zones. In brief, Čakavian, Kajkavian and Slovenian characteristics can be noted throughout the region together with phenomena caused by numerous migratory movements.